ЕКОЛОГІЯ ПРАВО ЛЮДИНА

Звіти і реальність на полонині Руна

Мінекономіки представило результати виконання зобов'язань за Угодою про збереження популяцій європейських кажанів (EUROBATS)

Звіти і реальність на полонині Руна.
Мінекономіки представило результати виконання зобов'язань за Угодою про збереження популяцій європейських кажанів (EUROBATS)

В Україні налічується 28 видів рукокрилих, які охороняються в рамках EUROBATS. Усі вони занесені до Червоної книги України, більшість зі статусом вразливі та зникаючі. Основними причинами скорочення чисельності кажанів є в першу чергу знищення їх природних середовищ існування, сховищ, скорочення кількості старих і дуплистих дерев, руйнування місць зимівлі та розмноження, деградація кормових біотопів, загибель кажанів унаслідок роботи вітрових турбін, безпосереднє знищення та турбування людиною та ін. Важливо почути, яких реальних кроків Україна, зокрема Міністерство економіки України, зробила за останні три роки для збереження кажанів та їхніх природних середовищ існування

На 10-й сесії Наради Сторін Угоди про збереження популяцій європейських кажанів (EUROBATS) Україна представила національний звіт про виконання зобов'язань у межах Угоди та роботу зі збереження рукокрилих. Звіт України представлено тут.

Національні звіти відображають зобов'язання Сторін, перелічені в Резолюції 9.7 «Впровадження Плану охорони та управління (2023-2026)» та інших чинних Резолюціях. Цей звіт вимагається Статтею IV Угоди: кожна Сторона повинна представити на кожній зустрічі Сторін актуальний звіт про виконання цієї Угоди. Нажаль зі звіту випливає, що в Україні все добре із захистом кажанів, хоча в реальності численні рішення сторін даної угоди та рекомендації щодо збереження та захисту рукокрилих не виконуються взагалі, і не через воєнний стан.

Звіт України про виконання зобов'язань у межах цієї угоди замовчує плани зведення 300 вітрових установок в Карпатах та санкціонування зведення 30 вітряків на полонині Руна, яка є кормовою базою для 11 видів рукокрилих. Рішення про допустимість такої діяльності на Руні було прийнято Мінекономіки в лютому 2026 року через висновок з ОВД.

В Україні відсутня політика, яка прямо забороняє споруджувати ВЕСи на територіях, які мають особливу цінність для збереження рукокрилих. Хоча колись у ВРУ був зареєстрований законопроєкт №5342 "Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання жорстокому поводженню з тваринами та виконання міжнародних зобов'язань із захисту диких тварин", який передбачав заборону розміщення вітрових електроустановок ближче, ніж 500 метрів до лісонасаджень і житлових будівель, а також на шляхах міграції птахів, заборону експлуатації вітрових електроустановок, які не оснащені спеціальними приладами для запобігання загибелі диких тварин (радіолокаційними системами, що уповільнюють або зупиняють рух лопатей вітрових електроустановок у разі наближення птахів, та ультразвуковими системами відлякування, що запобігають наближенню до вітрових електроустановок рукокрилих ссавців).

В Україні відсутня спеціалізована програма досліджень сфокусована на розробці чи тестуванні методів пом'якшення смертей кажанів від турбін. Мінекономіки зазначає, що діалоги та співпраця між науковцями, розробниками та регулятором щодо уникнення чи мінімізації впливу вітротурбін на кажанів відбуваються в основному під час процедури ОВД, а хіроптерологічна оцінка включена в процедуру ОВД та відбувається в індивідуальному порядку незалежними експертами.

Україна відзвітувала, що не має жодних національних рекомендацій, які б передбачали обов'язкові протоколи обстежень для всіх ВЕСів. Протягом звітного періоду не було виявлено жодних спеціальних національних заходів, які б сприяли оцінці смертності тварин на діючих вітрових електростанціях (ВЕС) після завершення їх будівництва. Моніторинг після введення об'єкта в експлуатацію може здійснюватися в рамках окремих проектів, якщо це визнано доцільним. Водночас не існує жодних національних методичних рекомендацій чи законодавчих вимог, які б передбачали систематичний моніторинг смертності тварин на діючих ВЕС. Умови воєнного стану зумовлюють, на думку Мінекономіки, обмежені умови для структурованого діалогу: обмеження у наукових закладах, більшість вітрових станцій знаходяться в зонах, де є неможливий незалежний моніторинг чи перевірка на місці.

Однак Україна повинна враховувати рекомендацію сторін Угоди EUROBATS, яка полягає в тому, щоб під час модернізації (repowering), так і для цілком нових проєктів, забезпечували проведення належних оцінок впливу — як до, так і після будівництва. Так, окрім ОВД, сторони повинні вимагати пост-проєктний моніторинг, що має включати оцінку ризиків загибелі кажанів.

Протягом звітного періоду не було виявлено жодних спеціальних національних заходів, які б зобов'язували або заохочували продовження моніторингу та вжиття заходів із мінімізації негативного впливу на об'єктах вітроенергетики — протягом часу, необхідного для підтвердження їхньої ефективності. За потреби, моніторинг та заходи з мінімізації впливу можуть впроваджуватися в межах окремих проектів. Однак не було прийнято жодних національних настанов чи законодавчих норм, які б встановлювали вимоги щодо довгострокового моніторингу після завершення будівництва з метою збереження кажанів на вітрових електростанціях.

Україна продовжує вдосконалювати свою законодавчу базу у сфері відновлюваної енергетики, зокрема шляхом розробки законопроєктів, спрямованих на приведення національного законодавства у відповідність до права ЄС (acquis ЄС). Це може створити можливості для того, щоб у майбутньому питання збереження біорізноманіття та охорони кажанів були враховані в національних настановах щодо розвитку вітроенергетики.

Заходи із запобігання та пом'якшення впливу, передбачені чинним законодавством у сфері охорони довкілля та природи, перебувають під наглядом компетентних державних органів у межах їхніх повноважень. Дотримання умов екологічних дозволів та вимог щодо охорони природи може перевірятися відповідними органами відповідно до національного

законодавства. Водночас у звітному періоді не було створено спеціального національного механізму нагляду, спрямованого виключно на моніторинг виконання заходів, розроблених спеціально для захисту кажанів на об'єктах вітроенергетики.

Сторони покликані забезпечити, щоб процедури оцінки впливу на довкілля та моніторинг вітрових турбін після їх спорудження здійснювалися експертами з вивчення кажанів, які мають відповідний досвід. В Україні не існує жодних спеціальних національних вимог, які б передбачали, що оцінка впливу та моніторинг вітроенергетичних проектів після їх спорудження мають здійснюватися виключно хіроптерологами.

На національному рівні не було прийнято жодних керівних документів, які б враховували критерії до експертів, визначені в Додатку до Резолюції 8.10. Сторони мають забезпечити, щоб процедури оцінки впливу та моніторинг після спорудження об'єктів відповідали або керівним принципам EUROBATS, або — якщо національні вимоги є більш суворими — національним керівним принципам.

Мінекономіки вказує, що не було створено жодного спеціального національного механізму, який би гарантував, що процедури оцінки впливу та моніторинг вітроенергетичних проектів після їх спорудження відповідають керівним принципам EUROBATS або еквівалентним національним керівним документам. Протягом звітного періоду в Україні не було прийнято національних керівних документів для сфери вітроенергетики, що ґрунтувалися б на публікації EUROBATS (серія № 6). Оцінка впливу на довкілля здійснюється відповідно до чинного національного законодавства.

Під час зведення дороги на полонину Руна та прокладання лінії електропередач було знищено численні гіські лісові екосистеми з рідкісними та зникаючими видами, а також пралісові ділянки. Для зведення наступних ВЕС та інфраструктури до них під загрозою опинилися гірські масиви гори Гострої, гори Пікуй, Боржави та Свидовця. Однак, в Україні досі відсутні Національні рекомендації для лісового господарства, що базуються на рекомендаціях EUROBATS «Bats та Forestry leaflet». Україна не інформувала секретаріат про свої найкращі практики ведення лісового господарства, пов'язані зі збереженням кажанів. Довгострокова польова програма в лісах Харківської області, що лежить в основі цієї тематики, проводилася під керівництвом д-ра Влащенка та його колег. За їхніми словами, з лютого 2022 року — початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну — проведення досліджень було суттєво ускладнене. Місця проведення робіт постраждали від бойових дій, забруднені вибухонебезпечними предметами, до них обмежений або відсутній доступ. Продовження систематичних обстежень на цих ділянках стало неможливим, а розвиток цього наукового напряму призупиненим. Одним із ключових досліджень, завершених цією науковою групою, є аналіз того, як типи земного покриву та вікова структура лісів впливають на угруповання кажанів у східній Україні. Найвищі показники чисельності кажанів, видового різноманіття та активності розмноження було зафіксовано у зрілих лісах, середній вік яких перевищує 90 років. Отримані результати дають безпосереднє обґрунтування для збереження зрілих

листяних деревостанів — особливо вздовж водотоків — під час планування лісогосподарської діяльності.

За результатами інших досліджень було зроблено висновки, що змішані широколистяно-хвойні насадження підтримували значно вищу активність кажанів та видове різноманіття, ніж ялинові монокультури.

Мінекономіки прозвітувало, що заходи із запобігання та пом'якшення впливу, передбачені чинним законодавством у сфері охорони довкілля та природи, контролюються компетентними державними органами в межах їхніх повноважень. Дотримання умов екологічних дозволів та вимог щодо охорони природи може перевірятися відповідними органами відповідно до національного законодавства. Водночас у звітному періоді не було створено спеціального національного механізму нагляду, спрямованого виключно на моніторинг виконання заходів, розроблених спеціально для захисту кажанів на об'єктах вітроенергетики. Шкода, що Мінекономіки не зазначило про повну бездіяльність ДЕІ в частині перевірки впливів на кажанів, перевірки виконання екологічних умов висновків з ОВД та в частині позапланових перевірок загалом, як ми це спостерігаємо на полонині Руна. Тому, чи запобігає бізнес впливам на кажанів чи пом'якшує його – не дізнається нажаль ніхто.

Важливо щоб захист кажанів в Україні не обмежувався лише нормами Закону "Про Червону книгу України", але й підсилювався нормами КпАП та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за знищення кажанів, середовищ їх проживання, харчування, розмноження, а також ефективними органами державного контролю за станом флори та фауни, які б володіли технічними можливостями, залучали науковців до перевірок, та могли попередити завдання шкоди кажанам та зупинити негативний на них вплив від антропогенної діяльності.

А тим часом вітропарки на Закарпатті фінансують встановлення будиночків для кажанів поблизу ВЕС на полонині Руна https://transkarpatia.net/transcarpathia/social/206631-dlja-ptahiv-i-kazhaniv-na-polonini-runa-vstanovili-shtuchni-gnizduvannja.html

Згідно звіту з ОВД про спорудження ВЕС на полонині Руна: **"Звіт щодо моніторингових досліджень кажанів на ділянках проєктованого будівництва ВЕС на території Полонини Руна в адміністративних межах Тур'є-Реметівської сільської ради Ужгородського району Закарпатської області"**, на території спорудження ВЕС було зареєстровано 11 видів рукокрилих. Попри це, автор цього звіту провів лише моніторинг кажанів та надав рекомендації щодо зменшення негативного впливу робіт зі спорудження ВЕС на популяції кажанів, та надав рекомендацію щодо встановлення систем SMART для мінімізації ризиків планованої діяльності. Проте, оцінку ризиків для кажанів не було проведено, оцінку можливих впливів від експлуатації ВЕС не було надано. У самому звіті з ОВД на ст.146 описано лише фактори впливу на кажанів від спорудження ВЕС, проте немає згадки про оцінку впливу на них від експлуатації ВЕС, не було надано розрахунок загибелі кажанів та розрахунок впливу на популяції кажанів через втрату

кормової бази. Адже, як випливає зі звіту з ОВД, "*встановлено, що територія полонини використовується переважно в якості осередка кормових станцій популяцій деяких видів кажанів."*

На стор. 370 є коротка згадка про можливість впливу на кажанів у вигляді зіткнень, проте вказано, що ризиків таких зіткнень немає через обладнання ВЕУ системами автоматичної зупинки ВЕУ за умови виявлення кажанів. Отож, реальної оцінки ризиків для кажанів, які включають бар'єрні ефекти, зіткнення, втрату кормових угідь кажанів, місць зимівлі та порушення міграційних шляхів не було зроблено.

Згідно ст. III Угоди про збереження кажанів в Європі (ратифікованої Законом N 663-XIV від 14.05.99р.), Кожна із Сторін має визначити в межах її виключної територіальної юрисдикції ті місця, які є ключовими для збереження кажанів, включаючи місця схованок. Вона має, враховуючи економічні і соціальні аспекти, охороняти такі місця від знищення та порушень. Кожна із Сторін має також намагатись визначити кормові угіддя кажанів і зберігати їх від знищення та порушень. Під час визначення ключових середовищ існування для цілей загального збереження будь-яких об'єктів флори та фауни кожна із Сторін має приділяти належну увагу середовищам існування, які є важливими для існування кажанів. Кожна із Сторін має вживати необхідних заходів з метою збереження кажанів і, зокрема, щодо усвідомлення громадськістю важливості збереження цієї групи тварин. Кожна із Сторін може вжити додаткових заходів, які вона вважає необхідними, щоб запобігти зменшенню чи повному зникненню популяцій кажанів, визначених нею такими, що знаходяться в небезпеці, і має повідомити, відповідно до статті VI, про вжиті заходи.

Мінекономіки у висновку з ОВД щодо ВЕС на полонині Руна зазначило цілий ряд екологічних умов для мінімізації впливу ВЕС на кажанів:

Для зменшення (мінімізації) негативного впливу на рукокрилих робіт зі спорудження ВЕС фаховими спеціалістами рекомендовано ряд заходів, серед них:

• протягом інтенсивної фази міграції залучати фахівця орнітолога для контролю безпечної роботи вітрогенераторів;

• встановити автоматичні детектори виявлення орнітофауни на ВЕУ-1, ВЕУ-3, ВЕУ-4, ВЕУ-5, ВЕУ-8, ВЕУ-9, ВЕУ-13, ВЕУ-16, ВЕУ-18, ВЕУ-19, ВЕУ-21, ВЕУ-25, ВЕУ-27, ВЕУ-29;

• здійснення моніторингових орнітологічних досліджень після вводу ВЕС в експлуатацію строком не менше 2- років, що, зокрема, включатиме в себе: виявлення найбільш небезпечних ділянок для птахів, реєстрація та вивчення всіх фактів загибелі або каліцтва птахів лопатями, рекомендації щодо зниження негативного впливу на орнітофауну.

Для зменшення (мінімізації) негативного впливу на рукокрилих робіт зі спорудження ВЕС фаховими спеціалістами рекомендовано ряд заходів, серед них:

• обмежити турбування кажанів (включно з проведенням будівельних та підготовчих робіт) поруч з місцями їх перебування під час проходження репродуктивного та пострепродуктивного періоду у рукокрилих, який триває з березня по жовтень. Однак, слід відмітити, що у гірських умовах повністю сніг сходить на висотах 600-1000 м до

третьої декади квітня, а у поясі гір висотою 1000-1500 м - у першій декаді травня. Нічні температури у квітні зазвичай нижчі 70С. Сніг на високогір'ї випадає в кінці вересня – на початку жовтня. Тому, для умов полонини заходи з обмеження турбування кажанів слід впроваджувати протягом травня-вересня.

• під час проведення робіт реалізовувати заходи з мінімізації змін мікрорельєфу, пошкодження живого надгрунтового покриву та забруднення водойм.

• розмістити вздовж траси проєктованої ВЕС інформаційні стенди з інформацією про реалізовані заходи з мінімізації негативного впливу робіт на популяції кажанів.

• під час планування робіт за можливості мінімізувати кількість під'їзних шляхів техніки на ділянки.

• якнайшвидше провести рекультивацію території з відновленням рослинного покриву.

• застосувати на окремих ВЕУ елементи системи SMART від Wildlife Acoustics (або аналогічні) для мінімізації загроз зіткнення та загибелі кажанів. Згідно результатів польових досліджень таким системами доцільно забезпечити ВЕУ-1, ВЕУ-2, ВЕУ-3, ВЕУ-23, ВЕУ-27, ВЕУ-28.

Внаслідок роботи ВЕС деякі птахи та кажани можуть зазнавати травм та / або знищуватись, рекомендовано передбачити можливість встановлення спеціально обладнання для моніторингу та фіксації авіфауни.

- Передбачити виконання наступних заходів із пом'якшення впливу:

▪ Заборонити полювання та виловлювання диких тварин працівниками та підрядниками в межах ділянки Проєкту, та поблизу проєктних територій;

▪ Уникати приваблювання представників дикої природи: шляхом періодичної ліквідації трупів тварин із землі, належної утилізації сміття, видалення застійних вод.

Суд першої інстанції при розгляді позову ЕПЛ щодо незаконності висновку з ОВД щодо полонини Руна через порушення Угоди про збереження кажанів в Європі вказав:

Суд зауважує, що зазначені твердження позивача спростовуються безпосередньо матеріалами фахового дослідження, що є Додатком 32 до Звіту з ОВД Звіт щодо моніторингових досліджень кажанів (Chiroptera) на ділянках проєктованого будівництва ВЕС на території Полонини Руна в адміністративних межах Тур`є-Реметівської сільської ради Ужгородського району Закарпатської області канд. біол. наук Володимир Тищенко, Київ, 2024.

У Додатку 32 до Звіту з оцінки впливу на довкілля наведені результати хіроптерологічних досліджень, проведених для оцінки присутності та активності кажанів на території планованої діяльності. Дослідження виконувалися із використанням ультразвукових детекторів, маршрутних та точкових обліків, а також аналізу сезонної активності рукокрилих. У межах досліджень оцінювалися наявність видів, рівень активності видів, наявність потенційних сховищ та особливості просторового розподілу кажанів.

Отже позиція ЕПЛ не була почута судом про те, що дослідження наявності кажанів були проведені фахівцями, і грунтовні, проте висновки щодо впливів на кожен з цих 11 видів

кажанів від експлуатації 30 ВЕУ не були зроблені. Звіти науковців вказують лише на перебування кажанів на території планованої діяльності, проте не оцінюють вплив на кажанів через порушення ареалів перебування, шляхів міграції, кормової бази. Адже наукові дослідження виявили, що лопаті вітрогенераторів створюють зони низького атмосферного тиску. Коли кажани потрапляють в такі зони, раптове падіння тиску викликає у них серйозні травми легень. На відміну від птахів, кажани є дуже чутливими до баротравм. Тому, яка доля чекає кажанів після запуску 30-ти вітряків на Руні, і чи допоможе кажанам вижити виконання вітропарками екологічних умов висновку з ОВД? Побачимо згодом, але будиночки для кажанів можуть їм не допомогти.